

میرین سہنجہقا (سندی سلیقانی - زاخو) ل سہردہمی عوسمانی ۱۵۳۸-۱۸۱۳

خواندنهك د بهلگه نامهین
عوسمانیدا

ا. د. نزار ئه ییووب گولی
ز. زاخو/ پشکا میژوو

زنجیرهیا میرین زاخو ل سہردہمی عوسمانی:

ا- ئیبراہیم بهگن کورئ بہدر بهگن بوہتی: ہەرچہندہ کو زاخو ل سالا ۱۵۱۵ کەفتە دبن حوکم عوسمانیاند، ئیکەمین میرئ زاخو کو ناقح وی د ژئیدرئ بہردەست دا ہاتی (ئیبراہیم بہگن)، بئ گومان ئیبراہیم بہگن نہ ئیکەمین میرئ زاخو یە، ئن ہەتا نوکە د چ ژئیدراندا ناقح چ میردک بەری فی نہہاتیہ.

ئیبراہیم بہگن کورئ میر بہدر بہگییہ کو میرئ کەلا گورگیلج بوو و شەرفخانئ بەدلیسی د پەرتووکا خوہ دا بەحس وی کریہ. مام وی ب ناقح (سەبید ئەحمەدئ بوختی) ئیکەمین سەنجەق بەگ عوسمانی ل مووسل بوو^(۲)، کەفتترین نامازہ بو وی بو سالا ۱۵۳۸ قەدگەریت، ل ۲۱ گولانا ۱۵۳۸ فەرمان ہاتە دان کو حوکم ل سەنجەقا (عەجوز و زاخو) بو میرئ بہدینان (سولتان حسینئ وەلی) بہیتە ئاراستەکرن، و ژلایخ خوہقہ ئەوی

پیتشەکی:

زاخو ئیک ژ باژئیرئ گرنگین کوردستانئ یە کو ل سالا ۱۵۱۵ کەفتە دبن دەستەلاتا دەولەتا عوسمانیدا، و ئەف باژئیر و دقەرئ سمر ب ویتقە د چوارچوووق سەنجەقەک ب ناقح (سندی سلیمانی) ہاتە ریکخستن، و وەک سەنجەقەکا د ئاستع (یورتلق اوجاقلق) ژلایخ میرئ میرگەھا بہدینان قە دەاتە بریتقە برن.

ہەرچەندە کو چەندین پەرتوووک و قەکولین سەبارەت میرئ فی باژئیری ہاتینە نفیسین وچەندین لیستەیا ناقان ہاتینە بہرہفکر ئن پتیریا وان ناقان جہئ گومانئ نہ چونکە نفیسەرئ وان پەرتووکان نامازہ ب وان ژئیدران ئەدایینە کو پیزانینئ خوہ ژئ قەگواستینە.

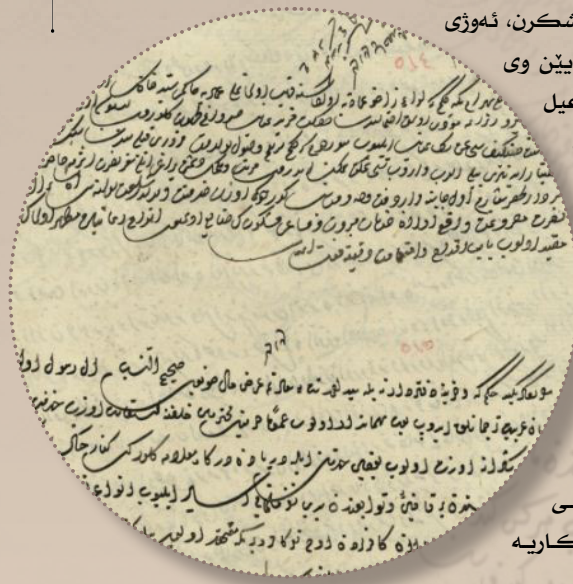
ہەرچەوا بیت، ئەف قەکولینە ب ریکا بەلگەنامە و ژئیدرئ رەسەن ہەول دەمت کو زنجیرەیا میرئ زاخو و سەردەمئ حوکمئ وان و کورتیہک ژ رەوشا سیاسیا سەردەمئ وان دیار بکەت.

ب خوهفه نه دگرت، چونکه ل فی دمی میرگه ههک ب ناغی سندیان ل دهقرا زاخو هه بوو، و ئەف میرگه هه خودانا له شکه ری تاییهت ب خوهفه بوو و ل ژیر ئالایی وایی دیار به کړی پشکداری د شهرا ندانا دکر^۱.

۳- میر قوباد بهگ کورئ سولتان حسین بهگ: ل ۲۵ نیلونا سالا ۱۵۶۳ حوکم سهنجهقا (سندی سلیفانی)^{۱۱} بو میرئ بهرئ یی (تکریتی) قوباد بهگ کورئ سولتان حسین بههدینیانی هاته ئاراسته کرن^{۱۲}، و ل سالا ۱۵۶۵ بو جارا دووئ قوباد بهگ ل سهر حوکم زاخو هاته دامه زانندن ب مهرجه کئ کو باجا (العشر = دهئیک) ژ ههردوو عه شیره تین سندی و سلیفانی کو کوژمئ وئ ۳۰۰ هزار ئاچه بوون و ۱۹۰۰ ئاچه یین دی ژ عه شیره تین دی یین سهر ب زاخو فه بستینیت^{۱۳}. و حوکم قوباد بهگی ههتا مرنا بابئ وئ ل سالا ۱۵۷۳ بهردموام بوو، و ل فی سالا دووماهیئ قوباد بهگ بوو میرئ ئامیدیئ^{۱۴}.

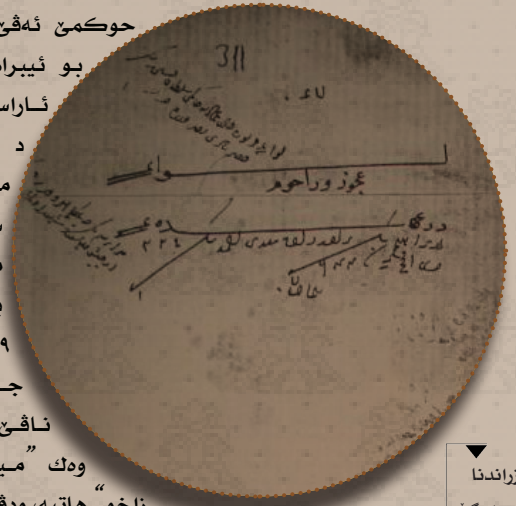
۴- بههرام بهگ کورئ سولتان حسین بهگ: سولتان حوسینی ژ بهری مرنا خو ئهردئ میرگه ها بههدینان دناقههرا کورپن خوه (قوباد، بههرام، خان ئیسماعیل، روستم بهگ، سولتان ئه بو سعید بهگ) دا دابهش کربوو، ئهوی قوباد بهگ کره میرئ ئامیدیئ و کورئ خوه یی مهزن بههرام بهگ کره میرئ سهنجهقا (سندی سلیفانی)^{۱۵}، و بههرام بهگ بهری فی دمی سهرقه گپریا حوکمی ل دهقرا (باشیک و بهحزائ) ئهوی سهر ب سهنجهقا مووسل فه دکر^{۱۶}. و ل ۱۹ کانوونا ئیکئ ۱۵۷۴ زاخو ب شیوه کئ فهرمی بو بههرام بهگی هاته ئاراسته کرن وهک ئیقطاقهک ژ جورئ (زعامهت) بهرام بهر ۱۴ هزار ئاچه یان، ژلایئ خوهقه قوباد بهگی دستیموردان د فی بابه تیدا کر و داخواز ژ سولتانی کر کو زعامهتا براین وی بههرام بهگی ل سهر هندهک ژ برا و مامین وی بهیته دابهش کرن، ئهوی

نامه یهک
بؤ میری زاخو
بهرام بهک

هه ر ئیک ژ براین وی
خان ئیسماعیل
بهگ و روستم
بهگ
و مامین
و ی
مورادخان
بهگ
و میرزا
بهگ
بوون^{۱۷}. و
قوباد بهگی
ئەف گورانکاریه

حوکم ئەفئ سهنجهق
بو ئیبراهیم بهگی
ئاراسته کر^{۱۸}.
د دهفتهر
موحاسبه یا
سهنجهقا
مووسل
یا سالین
۱۵۳۹-۱۵۴۰
جاره کا دی
ناقئ فی میری
وهک "میرئ لیویا
زاخو" هاتیه، ودقئ دهفتهریدا

دامه زانندا
ابراهیم بهگی
کورگیلی ل
زاخو ۱۵۳۸

بههایئ هندهک ئهردین (خاصه)^{۱۹} یین فی میری هاتینه توومار کرن. میر ئیبراهیم بهگ پشتی مرنا براین وی (شهمس الدین) بهگ بوویه میرئ میرگه ها (گورگیل) ئهوا سهر ب میرگه ها بوتان فه، دهه مان دهما ژلایئ دولهتا عوسمانیقه وهک (پاریزقانی) که لا ئه رجیش هاته دامه زانندن، و ئەفی میری ل تیرمه ه- تهباخا ۱۵۵۲ بهرهنگاریا ههوا بهرفره ها دولهتا صهفهو دی ب سهروکاتیا (شاه تهه ماسبی) کر، لهوړا شاه ب خوه بهرهق فی که لایئ چوو و دوورپیچه کا توند دانا سهر، ژلایئ خوهقه میر ئیبراهیم بهگی تهسلیم کرنا که لا خوه رمد کر، ئی هندهک ژ هاریکارین وی خیانهت ل سهرورئ خوه کرن و یاخیبوونا خوه راگه هانندن، و شیان ئیبراهیم بهگی بکوژن و دهرگه یئ که لئ بو له شکه ری صهفهویان فه که ن^{۲۰}. دپهراویزا بهلگه نامه یه کا عوسمانیدا ئهف رسته یه هاتیه: "میرئ زاخو ئیبراهیم بهگ میره کئ بهرنیاس بوو، ل که لا ئه رجیش شههید بوو"^{۲۱}.

۲- خان ئهحمده کورئ سولتان حسین بهگ: پتر گومان بو هندی دجیت کو وی حوکم زاخو پشتی فهگوه استنا ئیبراهیم بهگی بو گورگیلی ودرگرتیه، بهحسئ وی د بهلگه نامه یه کا عوسمانیدا هاتیه کو بو ۱۸ گولانا ۱۵۶۰ فه دگهریت. دقئ بهرواریدا ههردوو عه شیره تین (سندی و سلیفانی) عهرزوحالهک پیشکیشی سولتانی کرن و تیدا گلهیی ژ رهفتراین میر خان ئهحمده دی کرن، و ژلایئ خوهقه سولتانی دانیهک ژ عهرزوحالا وان بو وایی دیار بهر کرئ هنارت و تیدا دیار کو کو پیذقیه دیقچووونا رهفتراین خان ئهحمده دی بهیته کرن، و ئه ری راستیهک بو وان گوئن و تومهتان هه یه ئهوی دناق عهرزوحالیدا هاتین یان نه^{۲۲}؟

ژ بهلگه یین فی سهردهمی دهیته زانین کو حوکم خان ئهحمده ی هه می دهقهرین زاخویا ئهقرو

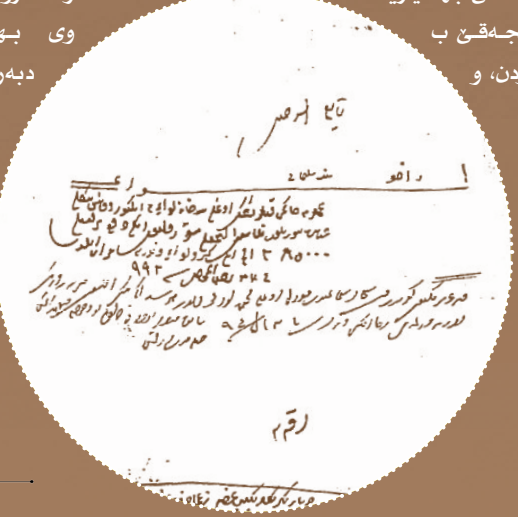
۸۳۹
 سرکار عالی
 سرکار عالی
 سرکار عالی

دهم مع بهرام بهگی هست کوی کو دولهتا عوسمانی پشته قانیا برای وی قویاد بهگی دکت ل چریبا دووی ۱۵۷۷ دگه ل ۴۰ زهلامان د ریبا دهقرا برادوست را ورهقی وخوه گههاند دهولته صهفهوی و چاف ب شاه نیسماعیلی دووی کهفت و ملکهقیبا خوه بو وی راگهاند^{۳۱}. لهورا دولهتا عوسمانی فهرمانهک دهرنیکست و تیدا بهرام بهگ وهک "خائین و بی دین" له قلهم دا و داخواز ژ میرگههین کوردی کر کو کاری بو فهگهراندنا وی بکهن^{۳۲}.

۵- میر سهیید خان کوپئ قویاد بهگی: سهیید خان بهگ ل سهردهمی ههقپکیخ دناقبهرا بابج خوه و مامع خوه بههرام بهگیدا حوکم ل زاخو دکر، وحوکم وی ل زاخو ب رهنگ پچر پچر هتا سالا ۱۵۸۴ بهردوام بوو، ل سالا ۱۵۷۶ و لسهر داخوازا بابج وی ژ حوکم زاخو هاتبوو لادان چونکه وی نهشیابوو باجج ژ ههردوو عهشیرمتین سندی و سلیقانی بستینیت، و حوکم باژیتری بو کهسهک ب ناقع (عهبدولباقی) هاتبوو ناراستهکرن، بهلج ل کانوونا دووی ۱۵۷۷ فهرمانهکا سولتانی دمرکهفت کو پیدقیه چارهکا دی حوکم «سهنجهقا سندی سلیمانی» بو «میرئ بهرئ» سهیید خان بهگی بهیته ناراستهکرن چونکه دامهزراندنا عهبدولباقی دئ یاخیبوونا عهشیرمتین زاخو زیدتر کهت، ههروهسا لهو نهشیت عهشیرمتان نهچار بکهت کو باجج بدن^{۳۳}. و ژلایع خوهقه قویاد بهگی نامهیهک بو سولتانی نقبسی و تیدا دیار کر کو لهو نامادهیه سالانه ۲۰۰ هزار ناقچهیان بو گهنجهنیهیا دهولتهئ بهنیریت لهگهر کاروبارین سهنجهقق ب وی بهینه سپاردن، و

بهری مرنا بابج خوه ب ماوهیهک کیم نهجام دابوون، چونکه د بهلگهنامهیهکیدا ل بهروارا ۷ ئیلوونا ۱۵۷۲ کو فهرمانهکه ژ سولتانی بو والیع بهغداد هاتیه کو: «همی لهو نهردین سهر ب سهنجهقا مووسل فه هاتینه (تهحریر) کر، بهلج میرئ سهنجهقا سندی سلیقانی قویاد بهگ هندهک ژ (نهردین میری) لهردین سولتانی» کرینه تیمار و ل سهر هندهک میران دابهش کرینه، و سولتانی دیار کر کو لهو نهشیت ل سهر قان دابهشکران رازی ببیت چونکه لهف کاره بی ناگهداری و رازیبوونا وی هاتینه نهجامدان، و ژیهر کو لهف نهرده ژئ نهردین تایهتین سولتانی عوسمانی نه^{۳۴}.

ههرچهوا بیت، حوکم بههرام بهگی ل زاخو گهلهک نهقهکیشا و تووشی ههقپکیههکا درئژ دگهل برایج خوه میرئ نامیدین قویاد بهگی بوو، چونکه بههرام بهگی ددیت کو لهو ههژیره بو وهرگرتنا حوکم ل نامیدین چونکه لهو برایج مهزئه. و چیدبیت دستیومردانین قویاد بهگی دکاروبارین زاخو دا ئیک ژ نهگهرین پهیدا بوونا فق ههقپکیج بیت، نهقه ژبلی وان نایشهیین سیاسی و ئاسایش لهوین دگهل دستبکاربوونا بههرام بهگی ل زاخو پهیدا بووین. ژلایع خوهقه دولهتا عوسمانی هاته دناف فی بابتهیدا داکو بشیت لیکتیگههشتنهک دناقبهرا ههردوو بریاندنا پهیدا بکهت، لج بههرام بهگی همی لهو دستپیشخهیین بو هاتینه دان رمد کرن^{۳۵}، و دووماهیگ دستپیشخهیری ناراستهکرن حوکم ل سهنجهقا (قورنه) ل ویلایهتا بهسرا بو بههرام بهگی بوو^{۳۶}. لهورا قویاد بهگی داخواز ژ سولتانی کر کو سهنجهقهک د سنورئ ویلایهتا دیاربهکریدا بدهته بههرام بهگی، و ل کانوونا دووی ۱۵۷۷ بهرسقا سولتانی گههشت و ناقهروکا وئ ب فی شیوهی بوو: «ههردهمی سهنجهقهک ل فق دهقهرئ قالا بوو لهم دئ داخوازا ته بجه ئینین، و وئ سهنجهقق بو برایج ته بههرام بهگی ناراسته کهن^{۳۷}. ژلایع خوهقه بههرام بهگ ب فق بهرسق رازی نهبوو و دست ب هاندانا عهشیرمتان -نهخاسمه ههردوو عهشیرمتین ژبیری و مزووری- ل دژی قویاد بهگی کر، لهورا ل ۱۸ کانوونا دووی ۱۵۷۷ فهرمانهک بو میرین نامیدی، بوتان، سوران، والیین دیاربهکر، بهغداد و شههمزور دهرکهفت کو بههرام بهگی دهستهسهر بکهن و بافیژنه د زیندانییدا^{۳۸}.

دامهزراندنا
 میر سهییدخان
 بهگ ل زاخو

د ریڅا فهگه ریډا دهمځ گههشتیه کهلا دهوکن تووشی هپرشه کا بهرفرهها عهشیرمتین رکه بهر بوو و هاته کوشتن، و سهروکین عهشیرمتان میر بهرام بهگ وهک میر ل سهر بههدینان دانان (۱۵۸۴)^{۳۴}.

همرزوو بههرام بهگی بهرائه ته کا سولتانی ژی بو حوکم بههدینان ومرگرت، و ژلایځ خوهقه سهیدخان بهگ جاره کا دی بهرفه نیستانبوولن چوو و سهراهاتیا کوشتنا بابځ خوه بو سولتانی قهگیرا و شیا فهرمانه کا سولتانی سهبارت حوکم بههدینان بو خوه دهریځیت، و سولتانی دنامه یا خوهدا بو سهردارځ بهرهبځ روژه لاتن (فهراهاد پاشا) دیار کر کو کریارا قه گوهاستنا حوکمی ژ بههرام بهگی بو سهیدخان ب "باشترین شیوه" و ب "رهنگه کن سهرخوه و هیدی هیډی" نه نجام بدمت^{۳۵}، لهورا ل بهراهیځ داخواز ژ بههرام بهگی کر کو داگیرانځ ژ حوکم نامیدځ بو سهیدخان بکته ل بهرام بهر ومرگرتنا سهنجه قا زاخو، و بههرام بهگی نهف چهنده قه بوول کر، لځ ل ۲۱ سوپاتا ۱۵۸۶ فهرمانه کا دی "بومیرځ بهرځ یځ زاخو بههرام بهگ" دمرکفت و تځدا هاتبوو: "ژبه رنزیکیا سهنجه قا زاخو ژ وه لاتن نامیدځ و ژبه ر هه بوونا ناکوکیان دناقبه را عهشیرمتین ههردوو دهقران، و دا کوچ نه خوشی و دمرده سهری پهیدا نه بن، فهرمان هاتیه دان کو سهنجه قا (حهسن کهیفا) بو ته بهیته ناراسته کرن، و پځدقیه تو و زه لامین ته خوه ناماده بکه ن داکو په یوه ندیځ ب ههوا هوما یوونی بکه ن..."^{۳۶}، و بههرام بهگ ب فق فهرامنځ ژی رازی بوو و په یوه مندی ب ههوا عوسمانی کر نهوا بهرفه جورجیا دچوو، ل ل دهمځ زفرینی ژ ههوا ژیکوتی فهراهاد پاشای نهو گرت و ته سلیمی میر سهیدخان کر، و ژلایځ خوهقه سهیدخان بریارا کوشتنا وی دا وهک تولقه کرن بو کوشتنا بابځ وی قوباد بهگی^{۳۷}.

۱- عه بدولباقی: کهسه کن نه نیاسه کو چځدبیت نه سلځ وی بو عه رهبان بزقریت، ل سه ردهمځ ههفرکیځ دناقبه را قوباد بهگ و بههرام بهگیدا بو ماوهیه کن کیم حوکم ل سهنجه قا (سندی سلیمانی) کریه. ناقهروکا بهلگه نامه یه کا عوسمانی ل بهروارا ۱۱ کانونا ځیک ۱۵۷۷ هندهک رونهیځ بهر دده ته سهر رموشا نهقی میری. دقن بهلگه یځدا کو فهرمانه کا سولتانی به بو والځ حه له بن هاتیه کو نهف کهسه "موته سهرفن" کارپرځکهرځ "سهنجه قا سندی سلیمانی بوو، و ژفق چه ندی دهیته زانین کو بو ماوهیه کن بهروخت حوکم کریه، و سولتانی ب توندی بابه تن دهسته لاتا وی ل زاخو رده کر دهمځ گوتی: "خهلکن سهنجه قا سندی سلیمانی کوردن،

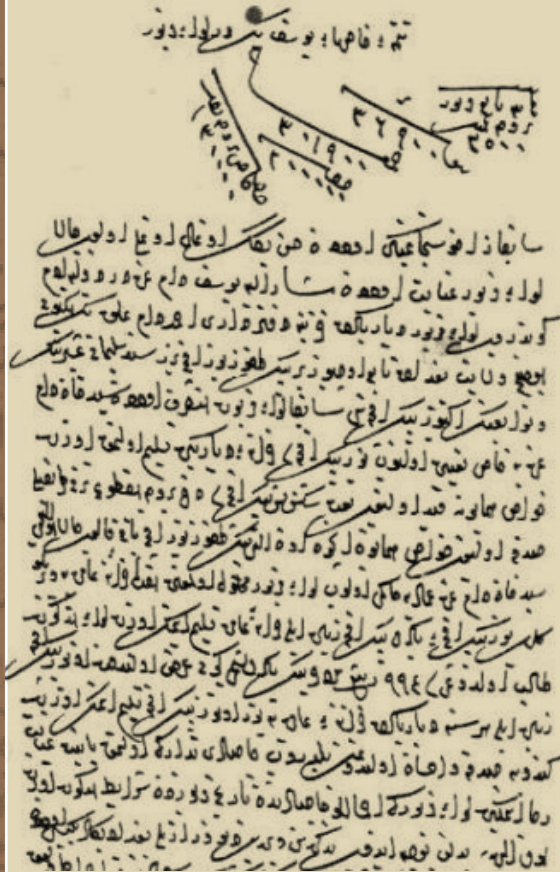
سولتانی ل ۵ سوپاتا ۱۵۷۷ بو والځ دیاربه کر و دهفته برداری وی نفیسی کو وی داخوازا قوباد بهگی رده کریه و نهو دځ جاره کا دی سهنجه قا سندی سلیمانی -وهکی بهرځ- بو سهید خانن ناراسته کته ل بهرام بهر ۱۰۰ هزار ناقچه یان^{۳۸}.

ژلایه کن دیقه شاه نیسماعیلځ دووی ل سالا ۱۵۷۸ مر وشاهځ نوی -وژبه ر هندهک نه گهرین نه دیار- فهرماندا کو بههرام بهگ بهیته گرتن، لځ خالځ وی میرځ ههکاری زمینه ل بهگ، نهوی کهر ب ژ قوباد بهگی فه دبوون، شیا نهوی ژ زیندانی نازاد بکته پشتی شیا کوزمځ ۶ هزار فلوریځن زځری وهک بهرتیل بدمه حاکم صهفه وی ل باژځری ته بریزځ^{۳۹}. و ژلایځ خوهقه بههرام بهگی پشتی هاریکاریه کا لهشکهری ژ زمینه ل بهگی ومرگرتی بهرفه زاخو هات ومیرځ وی سهیدخان نه چار کر کو برهقت. و سهردارځ لهشکهرځ روژه لاتن یځ عوسمانی (فهراهاد پاشا) ی فهرمانه ک دمرځیخت و تځدا دانپځدان ب حوکم بههرام بهگی ل زاخو کر^{۴۰}. نهف یځنگاقتی عهشیرمتین دژبه رین قوباد بهگی ژی گهرم کرن کو ب یاخیبوونځ راببن، و قوباد بهگ نه چار بوو بو مووسل و شنگاریځ برهقت و دگهل کوړځ خوه سهیدخان بهرفه نیستانبوولن چوو و گله ییا خوه ژ بههرام بهگ و عهشیرمتان پځشکځشی سولتانی کر. دنامه یه کیځدا بو والځ بهغداد ل بهروارا ۲۸ خزیرانا ۱۵۸۴ سولتانی گوت: «کوړځ میرځ نامیدځ و میرځ زاخو سهیدخان بهگ هاته دهف من، نهف سهنجه قه بهری نوکه وهک (تیمار) ل بن دهستځ وی بوو، پاشی بو مامځ وی بههرام بهگی هاتیه ناراسته کرن، بهلځ نهو -نانکو بههرام بهگ- ببوو جه رده چی و پشته رځ، و ل دژځ دمو له تن راوه ستیا. ژلایځ خوهقه سهیدخان دگهل لهشکهرځ خوه پشکداری د ههوا عوسمانیدا [ل دژځ دمو له تن صهفه وی] کربوو، لهورا یا فه ره کو سهنجه قا ژیکوتی ل ۲۰ جه مادیا دووماهځ بو بهیته ناراسته کرن، و بههرا وی ژ داهاتځ وی ب کوزمځ ۲۰ هزار ناقچه یان بهیته زیده کرن. ناقچه یان بهیته زیده کرن"^{۴۱}.

ل ۲ ته باخا ۱۵۸۴ زاخو ب شیوهیه کن فهرمی بو سهیدخان هاته ناراسته کرن و براریځ وی نه بو سهید بهگ ژی وهک میرځ شنگاریځ هاته دامه زانندن^{۴۲}. و د دهفته ر تهوچیها تا ژماره (۲۶۲) دا هاتیه کو سهید خان ل فق بهروارا دووماه یځ بوویه میرځ زاخو ل بهرام بهر ۲۸۵ هزار ناقچه یځ سالانه، و بهری فق بهرواری وی ۲۱۵ هزار ناقچه ددان^{۴۳}.

ژلایه کن دی قه، قوباد بهگی ژی (بهرائهت) هکا^{۴۴} نوو سهبارت حوکم بههدینان ومرگرت^{۴۵}، لځ

خهلکن
سهنجه قا
زاخو کوردین
سهر رهق و
پتته رځ نه،
نهو قه بوول
ناکهن
کهسه ک
ژبل و ان
حوکم ل
وان بکته!

بہلگہ پیک
سہبارت میری
زاخو یوسف
بہگنی سندی

وئو گہلک سہرپوق و پشتہ پیتہ! و دناف میرین عوسمانیدا
کہسک و ہسا نینہ کو بشیت حوکمی ل وان بکت، لہورا
دووبارہ ٹیک ژ میرین کوردان یین جہج باومریخ ل جہج وی
دابنہ، ”ہرہوسا سولتانی دیار کر کو“ ئەف عہدولباقیہ د
رہوشا کوردان دا شرمزا نینہ و ئەگہر مایخ خوہ د کاروباری
گوندهک دا بکت چیدبیت ببیتہ ئەگہری ہہفرکیہہکا
مہزن“ ل دووماہیا فہرمانا خودا سولتانی دیار کر کو
میر قویاد بہگی بہری نوکہ ئەف سہنجہقہ بو کوپری خوہ
سہیدخانئ ناراستہ کربوو لہورا پیدقیہ جارہکا دی ئەو ل
قئ سہنجہقئ بہیتہ دامہزاندان، و بابہتئ گہورتنا وی د قئ
دہمی دا ئە جہج گہنگہشیہ. ل ہرہوسا داخواز ژ والین
جہلہبج کر کو عہدولباقی ہایدار بکت کو پیدقیہ
ل سہر دلسوزیا خوہ بو دولہتئ (ل وولاتئ عہربیان) بہردہوام
بیت و ”ئگہر خودئ حہز بکت ئەم دئ سہنجہقہکا دی
دہینہ وی“.

۷- یوسف بہگنی سندی: ئەو کوپری میری بہری یخ
سندیان (حسەن بہگی) یہ ئەوی ل سال ۱۵۵۶ حوکم ل
میرگہہا سندیان دکر، یوسف بہگ خودانئ ژمارہیہکا
مہزن ژ (ئەردین خاصہ) ل ددقہرین شہرانئ، خابوور، گولیان
و دوپانئ بوو ئەخاسمہ گوندین: پیدار، سنات، پەرخ، بوسەلخ،
کەشان، شہرانشا سہری و خوارئ، بیجھو، باجووک و بئرسقئ
و گہلک گوندین دی ل وان ددقہران.

پشتی کو میری زاخو سہیدخان بہگ بوویہ میری
ئامیدین سہنجہقا زاخو (مەلھوول) بوو، و ئەفہ زارافہکئ
عوسمانیہ مہبەست ژئ ئەوہ کو زاخو ژ میری بہری ہاتیہ
ستاندن و ہیشتا بو ج کەسک دی نہاتیہ ناراستہ کرن. و
یوسف بہگی ئەف چہندہ ب دەلیقہ دیت و ل ۱۶ ئادارا ۱۵۸۶
داخواز ژ باب ئەلعالی کر کو سہنجہقا زاخو بو وی بہیتہ
ئاراستہ کرن. ل سہر قئ بناخہی ل ۷ نیسانا ۱۵۸۷ فہرمانہکا
سولتانی دمرکەفت و بگورہی وئ ہمی پەیوہندیین میر
سہیدخان بہگی ژ زاخو ہاتنہ برین، و ئەف سہنجہقہ وەک
”سەدقہ و ئیحسان“ ل بہرامبەر ۳۰۱۹۰۰ ئاقچہیان بو یوسف
بہگی ہاتہ ئاراستہ کرن، ب وی مہرجی کو ۲۰۰ ہزار ئاقچہ
ژئ بو سہیدخانئ بن ژ پیش خاصہ و تیمارین وی ل زاخو، و
یین مایی -وہک خاصہییین سولتانی- بو گہنجینا دولہتئ ل
دیاریہکری بہینہ ہنارتن.

چ پیزانیین دی سہبارت ئەفی میری و روودانین
سہردہمی وی ل بہردہست نینن بہلئ ئەو ل بہرورہکئ بہری
سال ۱۵۹۷/۱۵۹۶ ژ حوکمی ہاتیہ لادان، چونکہ شہرفخانئ
بەدلیسی ل قئ سالی بہحسئ یوسف بہگی کریہ و گوئیہ
کو ئەو ہیشتا د ژیانیدا مایہ و سہرقہگپری کاروبارین
حکومەتئ د میرگہہا بوتاندا دکت.

۸- مستہفا بہگ: چارہنقیسئ حکومەتا زاخو پشتی
لادانا میر یوسف بہگی ناہیتہ زانین، و دناف بہلگہنامہ

و ژیدہرین رەسەنن عوسمانی ہەر ژ دووماہیین سەدہیخ ۱۶
ہەتا سال ۱۶۱۶ چ ئامازہ بو زاخو نینن. و ہەرچەندہ کو
دەندەک پەرتووکن نوو دا بہحسئ ہندەک ژ میرین زاخو ل
قی سەردەمی ہاتیہ کرن، لئ خودانئ وان پەرتووکان چ
ئامازہ ب ژیدہرین خوہ نەداینہ و دناف بہلگہنامہ و ژیدہرین
رەسەتدا چ تئشەتک نینہ کو پشتہفانیا پیزانیین وان بکت
لئ ل سال ۱۶۱۶ میری زاخو کەسک بوو ب نافع (مستہفا
بہگ). ب دروستی ناہیتہ زانین کا مستہفا بہگ کیہ؟
ئەری ئەو ٹیک ژ ئەندامین مالباتا دەستہلاتدارہ ل بہدیان
یان کەسک دی یہ؟ چونکہ د ژیدہرین بہردہستدا نافع چ
کەسک ژ میرین نامیدخ نہاتیہ کو نافع وی مستہفا
بیت، لئ د بہلگہنامہیہکا عوسمانیدا ل بہرورا ۲۷ نیسانا
۱۶۱۶ -کو فہرمانہکا سولتانئ عوسمانیہ بو والین دیاریہکر
(دلاور پاشا)- بہحسئ « قدوة الامراء الكرام میری زاخو
مستہفا بہگ دام عزہ ”ہاتیہ، و تیدا دیار دبیت کو قئ میری
گازندہ ژ دەستیومردانا ”میری جزیرا بوتان و والین بہری یخ
ویلاہتا شہرہرزور میر شہرف بہگی“ د کاروبارین سہنجہقا
زاخو دا کریہ. و ناقہروکا ئەق فہرمانئ ہندەک روناہیخ
بہردہتہ سہر مستہفا بہگ و شیوہیخ حوکمئ وی ل زاخو.
سولتانی د فہرمانا خودا گوت کو سہنجہقا زاخو زلایخ

دوویہرہکی
دناقہرا میری
زاخو مستہفا
بہگ و میر
شہرفق بوتانی

و بار بار کابل بکشد... ما لیکندې سیمای غنې ته طرفه ش سماره... ماه مولون فاه لهد فوه شکار لولمې سنه...
روغن صفتع ماه معلوم رولې راجوه علم فاکر صورتی رولوب لولمې کاکوز لرب سور فام که درج قح رساه رولناه علم ماه
نظر لرد لربین مطور رولوه صفوه معلوم اربنید وزنی لوکاح وللمای اوزن سسین و نطق انیسیر کون مرت رالیده لکاتر
اندکار شین لکاتر مبد رفیع غیر واقع مبد رفیع غیر معلوم اربدن ل اوزن لکاتر و صفتع ایما بارین مبد رفیع

گله بیا
میری زاخو خان
نه حمده بهکی
عشیرمتین
سندی و سلیقانی

حوکم زاخو ل ۴ کانونا نیکی ۱۶۳۹ و مرگرت ب وی مهرجی کو ۲۰۰۰ قروشان بدهته گه نجینهیا دموهتخ ل مووسل، و ب لهشکری خوقه پیشکداری د ههر شهرمیدکا ل دژی دموهلتا صهقهوی ل بهریمین شهرمزور و بهغداد بکته^۴.

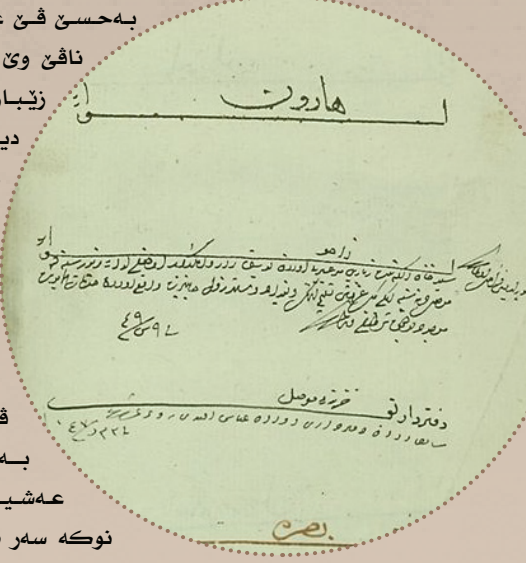
۱-۱- قوباد بهگ کورئ موسهید خان بهگ:
میرین مالباتا دهسته لاتدار ل بههدینان چارهکا دی شیان کو زاخو بزقرینه ژیر رکیفا خوه و زاخو بوو نیگ ژ سهنجهقین سهر ب (حکوممهتا بههدینان)، و قوباد بهگ وهک میر ل سهر باژیری هاته دامه زانندن. ل سالا ۱۶۵۶ دهمی نهولیا چهلهبی سهرمدانا زاخو کری دیار کر کو میرئ وئ (قوباد بهگ کورئ موسهید خان بهگی) یه^۴. نهولیا چهلهبی ب فی رهنکی بهحس زاخو و میرئ وئ قوباد بهگی دکته: "زاخو سهنجهقهکا سهر ب نامیدین قهیه، قوباد بهگ کورئ سولتان (موسهید خانی) حوکمی لئ دکته، نمو خودانی ۷ هزار سهریازانه، نهوی قازی و موفتین خوژی ههنه و گهلهک زانا ژ ل فی باژیری ههنه، کهلا وئ هند بلنده کو دگههسته نهسمانی، کهلایهکا گهلهک جوانه و شیومیع وئ چوار گوشهیه کو ب کهقران هاتیبه نفاقکر و دکهقیته سهر رووباری خابورئ سندیان...^۵ ل بهرامهر قی زاخوین پرهکا مهزن ههیه^۶. ههردوو عشیرمتین سندی و سلیقانی دوو (عشیرمت بهگین) سهر ب زاخو قهنه، ههر نیکی ژ وان ۱۰ هزار تفنگدارین مبرخواز ههنه^۷.

۱-۱- زوبیر خان بهگ: ب دروستی دیار نینه کو کهنگی حوکم قوباد بهگی بدووماهی هاتیبه، لئ هندهک ژیدمر دیار دکن کو حوکم زاخو ل دووماهی سهدئ ههقدئ و دهستییکا سهدمیع ههژدئ ددهستخ میر زوبیر خان بهگ کورئ میر سهدید خان بهگی دووی دا بوو. مهحفوظ عهباسی دبیزیت کو زوبیر خان ل سالا ۱۶۹۹ ل دهمی بابی وی هاتیبه کوشتن حوکم ل زاخو دکر پاشی ههتا سالا ۱۷۱۴ میرئ نامیدین بوو، و ل قی سالا دووماهی داکیران ژ حوکمی بو کورئ خو بههرام بهگی کر و ل زاخو نیشته جیبوو، و ل سالا ۱۷۳۱ ل فی باژیری هاته کوشتن^۸. بهلئ نمو بهلگه نامهیی ل قی دووماهی پهدا بووین شاشیا نهقی گوتن دیار کرن^۹.

سهرداری بهرمیع روژه لاتخ دلاومر پاشای بو مستهفا بهگی هاتبوو ناراسته کرن، لئ میر شهرهف بهگ بوتانی داخواز دکر کو سهنجهقا زاخو ب وی بهیته دان، لئ نهف داخوازا وی هاته رمدکر و مستهفا بهگی بریارهکا نوو بو (بهردموامووت) د حوکم زاخو دا و مرگرت، ژلایخ خوقه میر شهرهف بهگی هیرش بره سهر زاخو و میرئ وئ لادا، لهورا سولتانی داخواز ژ دلاومر پاشای کر کو دهستیومردانق دقې بابتهیدا بکته و نهقی ناریشهی ب باشترین شیوه چارهسهر بکته، ههرهوسا سولتانی دوویات کر کو پیدقیه حوکم سهنجهقا زاخو د دهستخ مستهفا بهگی دا بیت^۹.

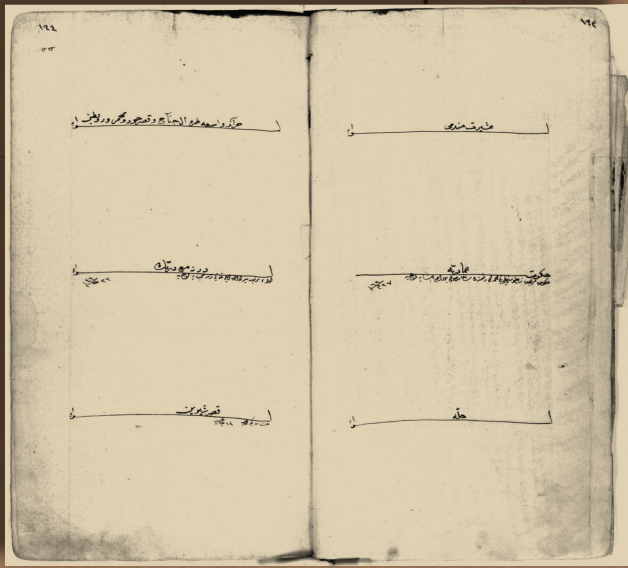
۹- میر یوسف بهگت زیباری: بهحس قی میرئ د دهفتهر تهوجیهاتا ژماره ۲۶۶ دا هاتیبه و یوسف بهگ میرئ عهشیرمتا (زیباری) بوو، و زیباری ههروهک بهلگه نامه دبیزیت ههر نمو عهشیرمتا بناقودنگه نهوا دناق «سهنجهقا میر سهید خانی» دا، و مهبهستا وئ سهنجهقا نامیدین یه^{۱۰}. ل قیری دقت ناماژه بهیته دان کو عهشیرمتهکا دی ب ناقی زیباری ل زاخو ههیه کو ل دهقرین روزنابقاب باژیری ئاکنجینه، و گهروکی تورک (نهولیا چهلهبی) ل سالا ۱۶۵۶ بهحس قی عهشیرمتی کریه و ناقی وئ ب (کوچوک زیبار) زیبارا بجووک ئینایه و دیار کریه کو نهف عهشیرته سهر ب میرگهها بوتان قهیه^{۱۱}، لئ یوسف بهگ ههروهک بهلگه نامه دیار دکته نه سهروک قی عهشیرمتی یه بهلکو سهروک عهشیرمتا زیباریانه نهوا نوکه سهر ب دهقرا ئاکرئ قه.

و بهلگه نامه دبیزیت کو یوسف بهگی

زاخو هندک جارن بو کهسهکی ل دهرقهی بنهمالا دهسته لاتدار ل نامیدین هاتینه ناراسته کرن، و هندک جارن راسته و خو ژلای دموهلتا عوسمانی قه هاتیبه برپشه برن.

دامه زانندا
میر یوسف
زیباری ل زاخو

دامه‌زاندنا
ميری زاخو
محهمد
به گ ل
نامیدین

میري میرگه‌هي^{۱۱}

چ پېژانين ل سهر بارودوخې زاخو ل سهردهمې حوكمې محهمد بهگي ل نامیدين، ئەوا بو ماوهيخ ۱۰ سالان قه‌كيشاي، نينن. و ههرچهنده نافي زاخو د دهفتهر (ته‌حويل) يا عوسمانې ئەوا نيښا ئيكن ژ سهدميين ۱۸ بخوهفه دگريته هاتيه به‌لن چ ناماژه ب نافي مير يان حاكمي وي نه‌كريه^{۱۲}. وپتر گومانا مه بو وي چهندي دجيت كو زاخو زي ل قې دهمي -هوك ناميدين- بو ميرهنك عوسمانيي هاتبتيته ناراسته كرن و ب شيويه‌كن راسته‌وخو ژلاين دهولتا عوسمانيه هاتبتيته بريښه برن.

۱۴- بايرام بهگ: ئيك ژ پسمائين ميرى بههدينان بههرام پاشاي مهنزه، ل سال ۱۸۶۷بو ماويه‌كه دسته‌لات ل زاخو ودرگرتبوو و ل وپري ياخييونو خوه راگه‌هاندبوو. ژلاين خوهفه بههرام پاشاي هندك هيز ب سهروكاتيا كورې خوه ئيسماعيل بهگي هنارتنه زاخو لئ ئەو هيزه ل جهه‌كن ب نافي (ملكا) تووشى شكه‌ستنه‌كا گران بوون، له‌ورا بههرام پاشا نه‌چار بوو كو ئەو ب خوه بهرف زاخو بجيت، لئ دهمي بايرام بهگي ئەف چهنده بهيستي باژيري زاخو بجه هيللا و بهرف جزيرا بوتان قه رفق^{۱۳}.

۱۵- صهيفوور بهگ: نافي وي د روودانين سال ۱۷۸۶دا هاتيه، ل قح سائ دوهبركي دناقبهرا ئيسماعيل بهگ كورې بههرام پاشاي و برايېن وي (صهيفوور، حاجي خان، هسهن بهگ و لوتفوللا) په‌يدا بوو، و ئيسماعيل بهگي ئەو ههمي ژ ناميدين دهرنيخستن. و كوما برايان بهرف زاخو چوون و دهستخ خوه دانانه سهر باژيري، و پشتي ژماريه‌كا عهشيره‌تان ل دور وان كومبووين دزايه‌تيا خوه بو ميرى ناميدين راگه‌هاندن. ژلاين خوهفه ئيسماعيل بهگي برايېن خوه (عه‌ليخان بهگ) هنارته زاخو و وي شيا وان ئيكن به‌لاف بكهت و دهستخ خوه دانتيه سهر زاخو، ههروهسا صهيفوور بهگ زي دهسته‌سهر كر و هنارته ناميدين. صهيفوور بهگ ل سال ۱۷۹۹ مريه^{۱۴}.

۱۶- مير عه‌ليخان بهگ: ئەو كورې مير بههرام پاشاي مهنزه، ههروهك ديار ئەو ل سال ۱۷۸۶ بوويه ميرى زاخو پشتي كو شياي

چونكه دهفتهر ته‌وجيهاتا سالين ۱۶۸۷-۱۷۰۱ نافي زاخو هاتيه بيى كو نافي وي ميرى يان كهسي ديار بكهت كو حوكم ل زاخو دكر، لئ پېژانين سال ۱۷۰۱-۱۷۰۲ ب ناشكهرايي ديار دكهن كو زاخو (مه‌للول) بوو^{۱۵}، نانكو پشتي مرن يان لادانا ميرى كهفن بو چ كهسه‌كن دى نه‌هاتيه ناراسته كرن، و ژ قح چهندي ديار دببت كو زويه‌ير خاني د هه‌يامه‌كا پشتي قح ميژوويح حوكم كريه.

سه‌بارت داويهاتنا حوكم زويه‌ير خاني به‌لگه‌نامه‌يه‌كا عوسمانى كو نامه‌يه‌كا ژ سولتانى عوسمانى بو والين به‌غداد هسهن پاشا ديار دكهت كو زويه‌يرخان دگهل سخ كورين خو و برايېن خو هسهن بهگي ل سال ۱۷۱۲ب فه‌رمانا برايېن خوه -ميرى بههدينان- عوسمان پاشاي هاتيه كوشتن! و سولتانى عوسمان پاشا وهك ياخييووي ل قه‌له‌مدا و فه‌رمانا دهسته‌سه‌ركرنا وي و ناراسته كرنا حوكمي ل بههدينان بو بههرام بهگ كورى زويه‌ير بهگي دهرنيخست^{۱۶}. ههروهسا د په‌راويزا دهسته‌ته‌كيدا هاتيه كو زويه‌يرخان ل سال ۱۷۱۲ هاتيه كوشتن^{۱۷}. و ژق چهندي دهپته زانين كو زويه‌يرخاني حوكمي زاخو پشتي سال ۱۷۰۱ ودرگرتيه و حوكمي وي ب كوشتنا وي ل سال ۱۷۱۲ بدووماهي هاتيه.

ژلايه‌كن دى قه زاخو ل قى دهمي تووشى سه‌رگيژيه‌كا سياسي و كارگيري ببوو زهر وان كاودانين دژوار و نه‌ناسايي نه‌وين ميرگه‌ها بههدينان تيړا دهرباس دبوو. بو نمونه ل سال ۱۷۱۵ « فيتنه دناقبهرا ميرين بههدينان دا چييوو... و ۱۷ ميرين بههدينان هاتنه كوشتن^{۱۸}»، و ل سال ۱۷۱۹ هندك عهشيره‌تان -نه‌خاسمه عهشيره‌تا مزوروي- دست ب ياخييوونخ كرن و كوشتاره‌كا دى ب سهري ميرين بههدينان نينان و فيجاري ۱۵ ميرين دى كوشتن^{۱۹}. و ئەف رهوش دهليفه بو والين عوسمانى چيكر كو دهستيوهرداني دكاروبارين زاخو دا بكهت و حوكمي وي بو هندك كهسان ناراسته بكن كو ژلاين وانقه هاتبوونه هه‌لبزارتن.

۱۲- سه‌عيدخان كورى عوسمان پاشا: ههرچهنده كو چ نامازهيين روهن نينن كو وي حوكم ل زاخو كريت لئ ژيدرين رسهن ديار دكهن كو دهمي عوسمان پاشاي ل سال ۱۷۱۲ بريارا كوشتنا برايېن خو زويه‌ير خاني دهرنيخستي فه‌رمان ل كورى خوه سه‌عيد ختنى ل زاخو كر زويه‌يرخان و هسهن بهگ و سخ كورين زويه‌يرخاني بكوزيت^{۲۰}. و ژ ئەف چهندي ديار دببت كو ئەو ل وي دهمي دهسته‌لاتداری باژيري بوو.

۱۳- مير محهمد بهگ: ميرهنك عوسمانيه كو نافي وي ل سال ۱۷۳۹وهك «ميرى بهري يځ زاخو» هاتيه، ل گولانا قح سائ و ل سهر پيشنيارا والين موسل حسين پاشا ميرى بههدينان بههرام پاشا ژ حوكمي هاته لادان و ميرى زاخو محهمد بهگ ل جهه وي هاته دانان^{۲۱}، و ئەفه مهنترين دهستيوهردانا دهولتا عوسمانى د كاروبارين (حكوومه‌تا بههدينان)دا بوو، چونكه ميرى شهري هاته لادان و حوكمي ميرگه‌هي بو كهسه‌كن دى هاته ناراسته‌كرن كو نه ئەندام مالباتا دهسته‌لاتداره! و مير محهمدى هه‌تا ۱۶ كانوونا دووي ۱۷۴۹ وهك (ميرى بههدينان) حوكم كر و ل بهروارا بوري ژ حوكمي هاته لادان و جاره‌كا دى بهرام بهگ بوو

ياخييوونا برايڻن خوه ب سهروڪاتيا سهيفوور بهگي ژناف ببهت. عهلبخان ميرهڪي «جوامپر وبلیمهت و مهرد بوو». ل ساللا ۱۷۹۷ مريه^{۲۰}.

۱۷- فهتاج ناغا: چ تشتهك ژ في كهسي ناهيٽه زانين بهلي بي گومان ٺهو نه ژ مالباتا ميرڻن بههدينان بوو چونكه ناسناق وى (ناغا) يه. و چيڊبيت ٽيڪ ژ خهڪي زاخو بخوه بيت. ناقى وى ب رمنگهڪي تهقهزايى د روودانين ساللا ۱۷۹۸ دا وهك «حاکمى بهري بي زاخو» هاتيه^{۲۱}.

۱۸ قوباد بهگ: ٺهو ڪورڻ سولتان حسين بهگ ڪورڻ بههرام پاشاي مهنه، ل ساللا ۱۷۹۸ وهك ميرڻ زاخو هاته دهستنيشانڪرن، و ٽيڪم ڪاري وهك گرتن و زيندانڪرنا حاکمى بهري بي زاخو فهتاج ناغا بوو^{۲۲}.

۱۹- لوتفوللا بهگ: ٺهو ڪورڻ بههرام پاشاي مهنه، ل ساللا ۱۷۹۸ بو ههيامهڪا ڪورت حوڪم ل زاخو ڪر پشتي ڪو ميرڻ بهري -قوباد بهگ- ژلاي عهشيرهتا سليقانى فه ژ باڙيري هاتيه دمرٽيخستن^{۲۳}.

۲۰- قوباد بهگ (بو جارا دووئ): دناقيهرا سائين ۱۷۹۹ تا ۱۸۰۰ حوڪم ل زاخو ڪريه و ياخييوون ل دڙي ڪورمامن خوه ميرڻ بههدينان موراد پاشا ڪورڻ ٽيسماعيل پاشا راگهانند، و ب هاريڪاريا والين بهغداد عهلي پاشا شيا بهرائهتهڪا سولتاني سهبارت حوڪمى ل بههدينان بدهستخوهقه بينيت، پاشا ب پشتهفانيا هيڙين ميرڻ بابان ٽيبراهيم پاشا بهرهف ناميدي چوو لي تووشى شڪهساتن بوو و نهچار بوو ب ناشتبي رازى بيت، و ب گورهى وئ ميرڻ بههدينان رازى بوو وى بڪهته ميرڻ باڙيري

ٺاڪرڻ^{۲۴}. لي چ پينهچوو جارهڪا دى ل ساللا ۱۸۰۴دڙي ميرڻ نوو بي بههدينان عادل بهگ ڪورڻ ٽيسماعيل پاشا رابوو، لي عادل پاشا شيا وى بگريت و پافيڙيته د زيندانيدا وههتا مرنا عادل پاشا ل ساللا ۱۸۰۷ ما دزيندانيدا، و ل فق ساللا دووماهيي ميرڻ نوو بي بههدينان زوبير پاشا ڪورڻ ٽيسماعيل پاشا ليپوري و ٺهو نازاد ڪر و حوڪم زاخو بو وى ناراسته ڪر ب مهرجهڪي ڪو ٺهو ب خوه ل ناميدي بمينيت و كهسهڪي دى ل جهي خوه ل زاخو دابمهزريت. قوباد بهگ ل ساللا ۱۸۰۹ مريه^{۲۵}.

۲۱- عادل بهگ: ٺهو ڪورڻ ٽيسماعيل پاشاي ٽيڪي يه، ل ساللا ۱۸۰۰ ب گورهى پهيمانا ناشتبي دناقيهرا ميرڻ بههدينان موراد پاشا و قوباد بهگي وهك مير ل زاخو هاته دامهزندان وههتا ساللا ۱۸۰۴ ل سهر ڪاري خوه بهردموام بوو، و ل فق ساللا دووماهيي وهك مير ل سهر ميرگهها بههدينان هاته ههلبڙارتن و ههتا مرنا خوه ل ۱۸۰۷ ميرڻ بههدينان بوو^{۲۶}.

۲۲- محمهد سعيد بهگ: ڪورڻ محمهد تهيبار بهگ ڪورڻ ٽيسماعيل پاشايه، ل ساللا ۱۸۰۹ حوڪم ل زاخو ودرگرتيه^{۲۷} و ب دروستى ناهيٽه زانين چهند سالان حوڪم ڪريه و پشتي وى ڪي بوويه ميرڻ زاخو؟ .

۲۳- محمهد تهيبار ڪورڻ ٽيسماعيل پاشا: ناقى وى ب تهقهزايى د پهراوڙيا پهرتووهڪيدا هاتيه و ديار دببت ڪو ل ساللا ۱۸۱۳ ميرڻ زاخو بوو. د پهراوڙي دا ٺهف دمقه هاتيه: « واقعه ڪشتن برورايان بدست دانان لعنهم الله در ميرى محمد طيار در قصبه زاخو ۱۲۲۸= روودانا ڪوشتنا بهرواريان بدهستى [عهشيرهتا] دانان [يا ٽيڙدى] ل باڙيرڪي زاخو ل سهردهمى ميراتيا محمهد تهيبار ۱۲۲۸مش/۱۸۱۳ز»^{۲۸}.

ز	قووناغ	ناقى ميرى	تئينى
۱	۱۵۳۸	ٽيبراهيم بهگي بوهتي	
۲	۱۵۶۰/۱۵۵۹	خان ٺهحمهد ڪورڻ سولتان حسين بهگ	
۳	۱۵۸۳-۱۵۶۳	مير قوباد بهگ ڪورڻ سولتان حسين بهگ	
۴	۱۵۷۳	بههرام بهگ ڪورڻ سولتان حسين بهگي	ميرڻ بهري بي باشيڪ و بهحزان
۵	۱۵۷۶	مير سهييد خان ڪورڻ قوباد بهگي	
۶	۱۵۷۷	عبدالباقي	بو ههيامهڪا ڪورت حوڪم ڪريه
۷	۱۵۷۷	مير سهييد خان ڪورڻ قوباد بهگي	بو جارا دووئ
۸	۱۵۸۴	بههرام بهگ ڪورڻ سولتان حسين بهگي	بو جارا دووئ
۹	۱۵۸۵	سهييد خان ڪورڻ قوباد بهگي	بو جارا سيڻ- ماوميهڪي ڪورت حوڪم ڪريه
۱۰	۱۵۸۶	يووسف بهگي سندي	
۱۱	۱۶۱۶	مستهفا بهگ	
۱۲	۱۶۳۹	يووسف بهگي زيباري	
۱۳	۱۶۵۶	قوباد بهگ ڪورڻ موسهبيدخان بهگ	

١٤	دمستېچکا سهدمېن ١٨	زوبهیرخان کورئ سهعیدخانئ دووئ	ل سالا ١٧١٢ ل زاخو هاته کوشتن
١٥	١٧١٢	سهعیدخان کورئ عوسمان پاشا	١٧١٢
١٦	١٧٣٩	محهمهد بهگ	
١٧	١٧٦٨	بههرا م بهگ	
١٨	١٧٨٦	تهیفور بهگ	
١٩	١٧٨٦	علي خان بهگ	
٢٠	١٧٩٧	فهتتاج ناغا	
٢١	١٧٩٨	قوباد بهگ	
٢٢	١٧٩٨	لوتفوللا بهگ	
٢٣	١٧٩٩	قوباد بهگ	بو جارا دووئ
٢٤	١٨٠٠-١٨٠٤	عادل بهگ	ميرئ بهرئ یخ دھوکئ
٢٥	١٨٠٤-١٨٠٨	قوباد بهگ	بو جارا سئین- کسهکن دی پيشقه حوکم دکر
٢٦	١٨٠٩-٩	محهمهد سهعید کورئ محهمهد تهيار پاشا	
٢٧	١٨١٣	محهمهد تهيار کورئ ئيسماعيل پاشا	

پهراویز

١. بنییره: البیدلیسی، شرفنامه، ترجمه: محمد علی عونی، دار الزمان، (بیروت: ٢٠٠٦)، ص ٢٠٦.
٢. ل دور فی بابیهتی بنییره: البیدلیسی، المصدر السابق، ص ٣٠١-٣٠٢.
3. BOA, RSK.d 1452, s.311.
٤. ژ پهیقا (خاصة) یا عهدهبی هاتییه و مهیست ژئ تهو نهرده کو ل سفر ناقح خودانی هاتییه توومار کرن.
5. Devlet Arşivler_ Genel Müdürlüğü- Musul – Kerkük İle İlgili Arşiv Belgeleri(1525 – 1919), (Ankara:1993), S92.
٦. البیدلیسی، المصدر السابق، ص ٣٠٣.
٧. حسن روملو، احسن التواریخ، باهتمام: عبدالحسین نوائی، بنگاه ترجمه ونشر کتاب، (تهران:١٣٤٩ه.ش)، ج ٣، ص ١٣٦٢-١٣٦٥: میرزا بک بن حسن جنابدي، روضة الصفوية، بنیاد موقوفات دمحمود افشار، (تهران:١٣٧٨ه.ش)، ص ٣٥٧: سعدالدين خوجه، المصدر السابق، ج ١، ص ٢٩٨.
8. BOA, RSK.d 1452, s.311.
٩. أمر إلى والي دیاریکر فی ٢٣ شعبان ٩٦٧هـ/ ١٨ آيار ١٥٦٠ في: دفتر مهمة رقم ٣، حکم رقم ١١٤٢.
١٠. ينظر: أمر إلى والي دیاریکر فی ١٨ ذي القعدة ٩٦٦هـ/ ٢١ آب ١٥٥٩ في: دفتر مهمة رقم ٣، حکم رقم ٢٣٤.
١١. ل فی سهردهمی ناقح (سندی سلیمانئ)
١٢. بو زاخو و دهقرا سر ب وئقه دهاته بکارئینان، نهف ناقه همتا دووماهیئ سهدسالا ١٦ بهردوام بوو.
12. Abdullah Demir, Osmanli Arşivi Belgelerine Göre 16. Ve 17. Yüzyil-larda Zaho Tarihi, s.5.
13. Eyni eser, eyni saifa.
١٤. أمر إلى والي دیاریکر فی ٣ شوال ٩٨١هـ/ ٢٥ كانون الثاني ١٥٧٤م في: دفتر مهمة رقم ٢٣، حکم رقم ٦٢٧.
١٥. أمر إلى والي دیاریکر فی ١٦ رمضان ٩٨١هـ/ ٨ كانون الثاني ١٥٧٤م في دفتر مهمة رقم ٢٥، حکم رقم ٢٨٩.
١٦. أمر إلى والي بغداد في ١٦ ربيع الآخر ٩٨٠هـ/ ٢٥ آب ١٥٧٢. دفتر مهمة رقم ١٩، حکم رقم ٤٣٨.
١٧. دفتر مهمة ٢٥، أحكام ٣٠٦، ٣٠٧، ٣٠٨، ٣٠٩ في ١٧ رمضان ٩٨١هـ/ ١٩ كانون الأول ١٥٧٤م.
١٨. أمر إلى والي بغداد في ٢٩ ربيع الآخر ٩٨٠هـ/ ٧ أيلول ١٥٧٢م. دفتر مهمة رقم ١٩، حکم رقم ٤٤٩.
١٩. بو پتر بنییره: عماد عبدالسلام رؤوف، دراسات ونائقبة فی تاریخ الکورد الحديث وحضارتهم، التمسیر، (اربیل: ٢٠١١)، ص ٢٠٢-٢٠٦.
٢٠. المصدر نفسه، ص ٢٠٣-٢٠٤.
٢١. أمر إلى أمير العمادية قباد بک في ١٥ شوال ٩٨٤هـ/ ٢ كانون الثاني ١٥٧٧م في:
٢٢. أمر إلى أمير العمادية قباد بک في ٢٩ شوال ٩٨٤هـ/ ١٨ كانون الثاني ١٥٧٧م في: دفتر مهمة رقم ٢٩، أحكام رقم ٢٧٦-٢٧٧.
٢٣. أمر إلى والي وان في ٧ رمضان ٩٨٥هـ/ ١٧ تشرين الثاني ١٥٧٧م في: دفتر مهمة رقم: ٣٢، حکم رقم ٦٥٩.
٢٤. گهلهک فهريمان سهبارت فی بابیهتی دکرهفتینه. بنییره: دفتر مهمة رقم ٣٢، أحكام رقم: ٤٠٧، ٦٦٠، ٦٦٣، ٦٦٥.
٢٥. أمر إلى والي الحلب في ٢٢ شوال ٩٨٤هـ/ ١١ كانون الثاني ١٥٧٧م في: دفتر مهمة رقم ٢٩، حکم رقم ١٦١.
٢٦. أمر إلى والي دیاریکر فی ٢٨ ذالقعدة ٩٨٤هـ/ ٥ شباط ١٥٧٧م في: دفتر مهمة رقم ٢٩، حکم رقم ٤٢٤.
٢٧. البیدلیسی، المصدر السابق، ص ٢٦٣.
٢٨. المصدر نفسه.
٢٩. أمر إلى والي بغداد في ٢٠ جمادي الآخر ٩٩٢هـ/ ٢٨ حزيران ١٥٨٤م في: دفتر مهمة رقم ٥٤، حکم رقم ١٤٠.
٣٠. أمر إلى قائد محور الشرق في ٢٦ رجب ٩٩٢هـ/ ٢ آب ١٥٨٤م. دفتر مهمة رقم ٥٣، حکم رقم ٣٠٨.

٥٧. العمري، الدر المكنون... ج ٢، ص ٨٧٨
٥٨. المصدر نفسه، ورقة ٣٥٨.
٥٩. ادي شير، وقائع من تاريخ كوردستان، المجله الاسيوية، باريس: ١٩١٠.
- فهگوهاستی ژ، رؤوف، دراسات وثائقية...، ص ٢١٦.
60. Kilic, 18 yuzyilin İlk..., s.199.
61. BOA, Bab-1 Asafi- Divan-i Hümayun- Nişan Tahvil Defteri (A.DVNS.NŞT.d), no. 16, s.193.
62. BOA, A.DVNS.NŞT.d, no.16, s.195.
٦٣. ياسين خيرالله العمري، غاية المرام، في محاسن بغداد دار السلام، منشورات البصري، (بغداد: ١٩٦٨)، ص ١٠٧.
٦٤. محفوظ العباسي، المصدر السابق، ص ٨٤.
٦٥. العمري، غاية المرام، ص ١٠٣.
٦٦. محفوظ العباسي، المصدر السابق، ص ٨٧.
٦٧. المصدر نفسه، ص ٨٨.
٦٨. هيرش كهمال ريكانى، عهشيرهتئين بهديتان ١٥١٤-١٩١٩، پهرتوكخانا جزيرى، (دهوك: ٢٠١٧)، ب ٥٨٠.
٦٩. العمري، الدر المكنون...، ص ٤١٩.
٧٠. بنيره: العمري، غرائب الأثر...، ص ٧٩-٨٠: محفوظ العباسي، المصدر السابق، ص ٩٦-٩٨.
٧١. العمري، غاية المرام...، ص ١٠٣-١٠٤.
٧٢. ريكانى، ژيدهرئ بهري، ب ٥٨١.
٧٣. محمد على قهردهاغى، بوژانهوى زانايانى كهريش دهسختهكانيهوه، (بغداد: ١٩٩٨)، ب ١٧٣. بو پتر بنيره: هيرش كما ريكانى، عهشيرهتئين بهديتان ١٥١٤-١٩١٩، ل ٥٦٠.
- ٥٠-١١٥: عماد عبدالسلام رؤوف، تاريخ أمراء بهديتان، منشورات شبكة الألوكة المتاحه على شبكة المعلومات الدولية (انترنت) في موقع: www.alukah.net
٤٥. أمر إلى الوزير دلاور باشا في ١١ ربيع الآخر ١٠٢٥هـ / ٢٧ نيسان ١٦١٦م. دفتر مهمة رقم ٨٠، حكم رقم ٢٨.
٤٦. BOA, KK.d 266- 2B, s. 108.
- فهگوهاستی ژ، Demir, a.g.e., 24.
٤٧. Evliya Celebi, a.g.e, vol. IV, s.314.
٤٨. فاضل بيات، المصدر السابق، ص ٣٩٠.
49. Evliya Celebi, a.g.e, vol. IV, s.314.
٥٠. شوونورئين فتح كهلى ههتا نها زى مايشه. ب نافع (قشله) دهينه نياسين
٥١. مهبهستا وى پرا دهلاله.
52. Evliya Celebi, a.g.e, vol. IV, s.314.
٥٣. محفوظ العباسي، المصدر السابق، ص ٧٧.
٥٤. فهگوهاستی ژ، فاضل بيات، المصدر السابق، ص ٣١١ و ٣٩١.
٥٥. AE, SAMD-III, 198- 1. في اواخر جمادي ١١٢٦هـ.
٥٦. فهگوهاستی ژ: محهمهد على قهردهاغى، بوژانهوى زانايانى كورد له ريكانى دهسختهكانيهوه، چاپخانهى وميض، (بغداد: ١٩٩٨)، ب ١٧٣. بو پتر بنيره: هيرش كما ريكانى، عهشيرهتئين بهديتان ١٥١٤-١٩١٩، ل ٥٦٠.
31. BOA, KK.d 262, s.128.
٣٢. بهرائهت نقيسارهكا شهريه زلايخ سولتانيقه بو دامهزاندنا دهستهلاتداران ل دهقهرئين دولهتا عوسمانى.
٣٣. أمر إلى والي بغداد في ٢٢ رجب ٩٩٢هـ / ٣٠ تموز ١٥٨٤م. دفتر مهمة رقم ٥٤، حكم رقم ٣٣٨.
٣٤. البديسي، المصدر السابق، ص ٢٦٤-٢٦٣.
٣٥. البديسي، المصدر السابق، ص ٢٦٥.
٣٦. أمر إلى أمير زاخو السابق بهرام بك في ٣ ربيع الاول ٩٩٤هـ / ٢١ شباط ١٥٨٦م. دفتر مهمة رقم ٦٠، حكم رقم ٥١٤.
٣٧. البديسي، المصدر السابق، ص ٢٦٥-٢٦٦.
٣٨. أمر إلى والي الحلب في ٢٢ شوال ٩٨٤هـ / ١١ كانون الاول ١٥٧٧م. دفتر مهمة رقم ٢٩، حكم رقم ١٦١.
٣٩. دقئ بهلگهيتيدا بهحسنى ئيقطاعهكا ژ جورئ زعامهت دكهت كو د بن دهستخ «ميرئ بهريئ ين سنديان» حهسن بهگى دا بوو. بنيره: . ينظر: دفتر مهمة رقم ٢، حكم رقم ١٧٥٤ في ٤ صفر ٩٦٤هـ / ٧ كانون الاول ١٥٥٦م.
40. BOA. DFE RZ d. No: 98, s. 216.
41. BOA. DFE RZ d. No: 98, s. 217.
٤٢. البديسي، المصدر السابق، ص ٢٥٨.
٤٣. بو نموونه بنيره: عماد عبدالسلام رؤوف، المعجم التاريخي لإمارة بهديتان، الاكاديمية الكوردية، (اربيل: ٢٠١١)، ص ١٦٣.
٤٤. بنيره زنجيرهيا ميرئين بهديتان د: محفوظ العباسي، المصدر السابق